

Černošice jako vilové město?

Den architektury, 2.10. 2011

Na první říjnovou neděli jsem se spolu s dalšími černošickými kumpány, co neváhají svádět neustálý boj o rozšíření svých věčně omezených vědomostních obzorů, těšil již dlouho. Sraz byl v 9:30 na prostranství mezi železniční zastávkou (Černošice oficiálně nádraží nemají), cukrárnou a „Hotelem“ Slánka, což je současný eufemismus pro dělnickou ubytovnu s hospodou. Tahle trojúhelníkově rozvržená pseudoagora dnes rozporuplně supljuje městské „náměstí“, přirozené centrum, které ale v Černošicích nikdy nebylo a asi jen tak nebude, což, jak nám bylo později osvětleno, je následek rezidenčního charakteru vilové zástavby, která zde vznikala od konce 19.století jako lázeňské letovisko pro zámožnější obyvatele Prahy. Tak v tomto prostoru, který přeci jen svým geniem loci trochu městské centrum zastává, jsem spatřil onoho slunečného rána, místo několika desítek nadšenců s notýskama, asi dvousethlavý dav, který připomínal spíše nepovolenou demonstraci, než naučnou architektonickou exkurzi. Značná část davu vážila cestu až z Prahy, přestože tam probíhaly v rámci akce „den architektury“ obdobné vycházky, a to nikoli po nezajímavých destinacích.

Po krátké zdravici se dav pohnul směrem k původně gotickému farnímu kostelu Nanebevzetí Pany Marie, který stojí na kopci, trochu sranou od hlavní podstaty Černošic. Naši průvodci, doktor historie architektury, pan Patrik Líbal a architekt Ondřej Synek, nám vypráví o místě před kostelem. Stojíme na skutečné návsi původní středověké zemědělské osady, která spolu s druhou rybářskou osadou s důležitým brodem Dolní Mokropsy a hospodářskou samotou Vráž, tvoří základní prostorové vymezení dnešního města Černošic.

Podzimní slunce září, fotoaparáty exponují, propisky píší poznámky a my pokračujeme dál, po pestrém kajinném reliéfu, přes kopce, údolí a říční terasy, územím zastavěným během posledních stopadesáti let. Tam máme najít skutečnou architekturu. Míříme do města nepodsklepených letních bytů, do reprezentativní zástavby slunečních lázní v Černošicích, které bylo v době své největší slávy 1. pol.20.stol tak ideálním místem pro provozování kratochvíle. Prvně zastavujeme u nenápadné, ve světě často publikované, funkcionalistické letní vily od arch. Karla Stráníka, který zde uplatňuje čerstvě získané zkušenosti z ročního pobytu v ateliéru Le Corbusiera v Přízi. Pokračujem k poště a sokolovně /*dnes Klub kino*/. Kvalitní práce od arch.Jaroslava Frohliche z poč. 30.let. Jde o jedny z mála veřejných staveb určené pro veřejné služby a sportovní vyžití, které by mohly naznačovat směřování ke struktuře městského prvozu. V sousedství byl později postaven zimní stadion a do očí bijící typizovaná stavba městského úřadu /*R-Jeseník*/, který svým zjevem připomíná dělnickou noclehárnu z béčkového hororu konce 70.let, vznikl poblíž i parčík a vedle hned parkoviště oblíbené řidiči kamionů. Žádný pokrok v procesu vzniku přirozeného městského jádra se tady nekonal.

My ale pokračujeme na chvíli znovu do prostředí soukromých projektů letních sídel a rodinných residencí současnosti, kde se moderní myšlení v architektuře mohlo při dobré konstelaci projevit naplno. Dvě stavby v Riegrově ulici od pana Františka Roitha, absolventa vídeňské Wagner-Schule a spolužáka Kotěry. V roce 1910 zde vyprojektoval dva domy zastřešené rovnými střechami. Prvními v českém prostředí. Ještě dřív než na Bílkově vile v Praze. Dnes už střechy dávno vzaly za své, přesto je jedna ze staveb, dům Viktora Vojtěcha, v interieru i exteriéru výjimečně zachovalý.

To samé se dá říci i o vile od Jana Kotěry pro dekorativního malíře Františka Frohliche, který podle kotěrových návrhů umně vyzdobil fasádu florárními motivy a gyrlandami. Tady můžeme i dovnitř. Dobrá architektura pro harmonický život je cítit od první chvíle. Po prohlídce opět lezeme do kopce, až do ulice Na Marsu. Z tzv. Marsu jsou dodnes výjimečné výhledy do široké nivy řeky

Berounky až k soutoku s Vltavou u Lahovic a dál až na modřanské hradby sídlišť. Při projektování se nabízejí úžasné možnosti pro práci se světlem a pohledy do krajiny. Obdivujeme objekt jménem Krystal /atelier Ksa 2008/, který architekti pro zachování maximálního volného prostoru na skromném svažitém pozemku nechali vykristalizovat od země na ose vertikály šikmo do stran z minimální základny parteru až k proporcím běžného rodinného domu. Připomíná trochu kosmický modul.

Dostáváme se na Vráž, bývalou dělnickou kolonií situovanou na staré terase Berounky, kde za posledních dvacet let vyrostla na bývalých polích a loukách roztroušených mezi prostými domky nová zástavba, více či méně pokleslé kvality. I zde však naši průvodci neomylně nachází kvalitní stavby, jako jsou např. dva rodinné domy od Jana Kroupy, „organická“ polyfunkční motlitebna od Zdeněka Fránka, nebo starší polorozpadlá vila od bratrů Šlapetových ze začátku 30.let. Majitel tohoto objektu nám vyhrožoval střelbou z automatické zbraně. I akce jako „Den architektury“ může dosáhnout půvabu adrenalinových prožitků.

Na Vráži máme také možnost se detailně seznámit s chatou rodičů Ondřeje Synka, který nám typizovaný rekreační objekt pocházející z doby reálného socialismu s lidskou tváří v 60.letech představuje, jako spolehlivě zakuklenou zmenšenou analogii ke klasickým „buržoazním“ stavbám, se všemi základními principy vilové architektury, jako je vstupní schodišťová hala, francouzskými dveřmi propojená se zahradou, která je zde sloučená se společenským prostorem, sezením u krbu a volně navazující kuchyní. Boční samostatný „zimní“ vchod, v patře ochoz se vstupy do ložnic a pracovny, malý kamrlík jako hostinský pokoj. Vše v pidi měřítku, které nemělo dráždit tehdejší mocenskou proletářskou elitu.

Pokračujeme po vrážské pláni k jejímu jižnímu okraji, kde prý budeme mít možnost se seznámit se skutečnou *organickou* architekturou, nikoli pouze s její manýristickou mutací, která je podle našich erudovaných průvodců dnes zastoupena Fránkovou rozvlněnou modlitebnou v těsném sousedství zbrusu nového Centra Vráž. To je nejnovějším urbanistickým pokusem o vznik umělého, splečensko-obchodního městského jádra. Celé toto nově zastavěné území, kde mimo jiné nechybějí ani bytové domy, se bohužel potýká s úskalím plánování na zelené louce, bez možnosti navázat na městský kontext. Všude kolem jen lány rodinných rezidencí.

Ve stínu těchto bezvýhodných úvah zvolna přicházíme na okraj jiného světa. Na hranu prudkého srázu říční terasy, předělu mezi prostředím středních a vyšších tříd s residencemi světově známých gangsterů a komornými haciendami romantických útekářů z anonymních davů velkoměsta, na hranici chladného kalkulu a bujné organiky, na prahu osady V Lavičkách, která se jak polehavý jalovec plazí po strmé skalnaté stráni dolů k řece Berounce, které místní usedlíci neřeknou jinak než Stará řeka. Počet hlav naší umněnonaučné skupiny časem prořídil zhruba na polovinu. Ti co vydrželi mají jasný cíl. Co nejdřív už spočinout v místní osadní hospodě dole u řeky. Tam, ve stínu akátů, bude kromě pití piva provozována i četba z odborné literatury o fenoménu chatařství. Zatím ale žízňivý scházíme po úzkých „kozých“ stezkách, cikcak svahelem dolů. Chodník se místy mění v tunel vedoucí pod podivuhodnými konstrukcemi, které podpírají nesrozumitelnou shrumáž na pohled chatrných staveb, řazených v liniích poskládaných kaskádovitě nad sebou, přičemž patky podpěr vyrůstají ze střež rekreačních slumů pod náma. Krásný organický propletenec různých trámů, železných výstuží, krkolomných schodišť, terásek a pozorovaten, oken různých geometrických tvarů a velikostí, nápaditých podpěrných stěn, co se tvarem přizpůsobují neobroušené divokosti skalnatých výčnělků, které v rytmu geomorfologických tlaků rozvlnily strukturu srázu, kde jsou jako na notovém papíru zavěšena ptačí hnízda připomínající noty snové melodie, monády starých osadníků.

Kdyby vznik těchto bungalovů kdysi podmiňoval platným stavebním povolením, nikdy by nebyli spatřili světlo světa. Kdo si vybaví stará středověká sídliště na skalnatých kosách nad soutoky proudící vody, jako třeba Ptačí domky v Úštěku, nebo starou část Mladé Boleslavy, případně Pražský Hrad, jistě si dokáže představit o čem je řeč. Ne náhodou se nechal slyšet arch. Synek, že v této živelně vzniklé struktuře obydlí, nadupané do stísněného prostoru sotva schůdného srázu a úzkého pásu podél řeky, nicméně s romantickým pohledem orientovaným na protějších zalesněný

horizont brdských hřebenů, spatřuje nejsilnější projev městskosti v rámci černošické lokality. Urbanistickým plánováním života v prostoru by nikdy nic podobného vzniknout nemohlo.

U výčepu V Lavičkávh se naše vycházka začala lámat a dál pokračovali jen nejvytrvalejší chodci. Cestou podél trati z Mokropes zpět do Černošic si všímáme dalších realizací od Roitha, Osvalda Polívky a dalších. Směřujeme k několik kilometrů vzdálené vile Emila Kratochvíla ve stylu venkovského letohrádku opět od Jana Kotěry. Nyní jde ale o vrcholné dílo z roku 1909 a tak asi třicet nejvytrvalejších hlav naší výpravy nevěřicně jimi kroučí nad brutálním zásahem do prostoru dříve parkově upraveného pozemku s elegantní příjezdovou cestou. Hledíme na názorný příklad nomenklaturní zvůle papalášů z konce 80.let, kteří si pro sebe a svoje věrný na poslední chvíli rozporcovali mnoho podobných zdejších vícehektarových zahrad, ohánějíce se bohorovným argumentem o nemorálních nadměrných metrech pro život lidí, kterým nikdy nemohli porozumět a kterým celou dobu co se drželi u moci šli po krku. Dnes není ani možné památkově chráněný objekt, jinak perfektně zrestaurovaný stávajícím majitelem, spatřit z původního pohledového úhlu, protože se v obraze v prvním plánu nafoukle prsí několik výstavních okálů, značka „praktické“ lidovosti rozvinutého socialismu.

Podobný osud potkal i poslední z domů, kterému jsme věnovali pozornost. Po milém přivítání jsme byli vpuštěni na zahradu(také zdecimovanou na zlomek své původní rozlohy) a dokonce došlo i ke částečné prohlídce interiérů, kde nás v kuchyni zaujala původní vestavěná digestoř a originální řešení špajzu. Jde o vilu Ferdinanda Hořejše v Tichém údolí. V literatuře často publikovaná funkcionalistická stavba s nautilními prvky z r. 1933. Pro otce ji vyprojektoval jeho syn arch. Miloš Hořejš spolu s kolegou Karlem Štíplem. Žáci v sobě nezapřeli studia u Josipa Plečnika, a tak mistrovo tvarosloví se v některých momentech decentně projevuje.

Vila má osud pečetěn šťastnou hvězdou, protože zůstala ve vlastnictví původních majitelů s nenarušenou generační kontinuitou, a protože současné obyvatelky, sestry Tamara a Renata, jsou citlivé a zkušené restaurátorky, není možné si představit lepší konstelaci pro zachování Duše domu pro další skromné obdivovatele.

Vlastně škoda, že tímto nedělní program dospěl k závěru, ale únava se začínala projevovat i na nás, co jsme si ji dosud nepřipouštěli, a tak nikdo neodmítl pozvání na zahradní dýchánek v příjemné společnosti decentního domku od Jana Kotěry, který je udělán tak akorát, kde vše má svoji logickou funkci, praktické místo, na fasádě i uvnitř, nic se s ničím netluče, harmonické proudění energií šumí kolem nás, co se povznesení a utmácení sesunuli do zahradních lehátek, aby si vychutnali v místě vyrobený cider, lahodný nápoj ze zkvašených černošických jablek.

Petr Králík